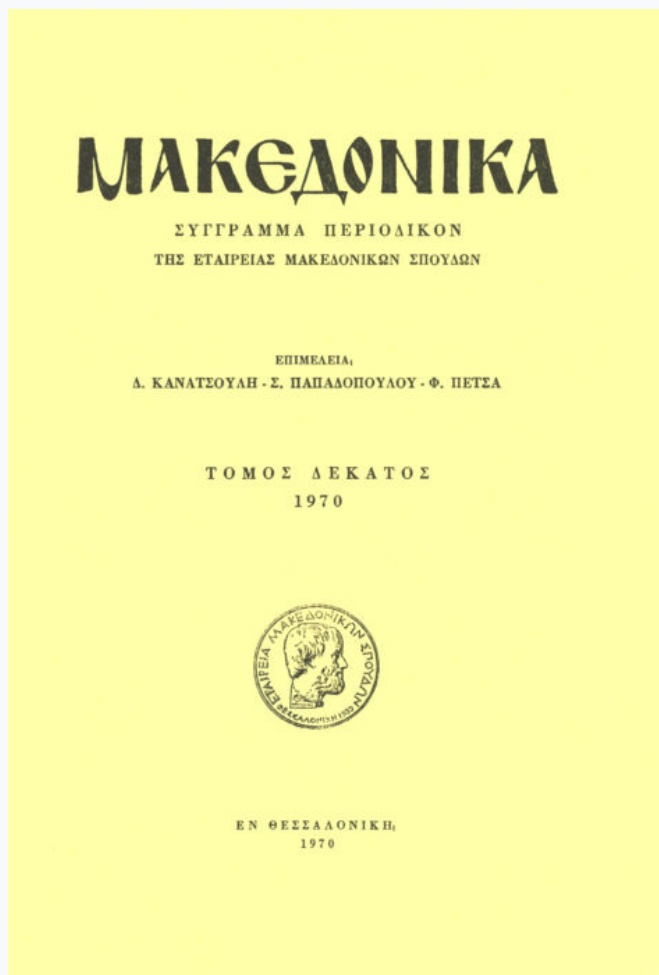

Μακεδονικά

Τόμ. 10, Αρ. 1 (1970)

Η συγγένεια του βιβλίου «Αόρατος πόλεμος» του Νικόδημου Αγιορείτη με το «Combattimento spirituale» του Lorenzo Scupoli

Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.743](https://doi.org/10.12681/makedonika.743)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπουλίδης Κ. Κ. (2015). Η συγγένεια του βιβλίου «Αόρατος πόλεμος» του Νικόδημου Αγιορείτη με το «Combattimento spirituale» του Lorenzo Scupoli. *Μακεδονικά*, 10(1), 23–34. <https://doi.org/10.12681/makedonika.743>

Η ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ «ΑΟΡΑΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ»
ΤΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ
ΜΕ ΤΟ «COMBATTIMENTO SPIRITUALE» ΤΟΥ LORENZO SCUPOLI

Είναι γνωστό ότι το βιβλίο «'Αόρατος Πόλεμος»¹ δὲ γράφτηκε ἀπὸ τὸν Νικόδημο 'Αγιορείτη². Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι παράφραση, μὲ πολλὰ προσθα-
φαιρέσεις στὸ κείμενο, τοῦ ἔργου «Combattimento Spirituale»³ τοῦ Ἰταλοῦ
Ρωμαιοκαθολικοῦ μοναχοῦ Lorenzo Scupoli.

1. Ὁ Lorenzo Scupoli καὶ τὸ βιβλίο «Combattimento Spirituale».

Τὸ βιβλίο C.S. βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος στὴ Βενετία στὰ 1589
μὲ συγγραφέα τὸν κόμη Ἱερώνυμο de Porcia. Κανένας τὸν 16ο αἰῶνα δὲ θὰ
φαντάστηκε, ὅτι τὸ μικρὸ ἐκεῖνο βιβλίο θὰ ἀποτελοῦσε ἀργότερα, ἀντικεί-
μενο φιλολογικῆς καὶ θεολογικῆς διαμάχης καὶ ὅτι ἡ διαμάχη αὐτὴ θὰ ἔφτα-
νε ὡς τὴν ἐποχὴ μας. Ἡ πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ C.S. εἶχε μόνο 24 κεφάλαια.

Σήμερα σὰν συγγραφέας τοῦ C. S. φέρεται ὁ μοναχὸς Lorenzo Scupoli,
κατὰ κόσμον Φραγκίσκος. Ὁ Scupoli, σύμφωνα μὲ τὸ βιογράφο του J. Mer-
cier⁴, γεννήθηκε στὰ 1530 στὸ Ὁτράντο τοῦ Βασιλείου τῆς Νεαπόλεως καὶ
στὰ 1571 εἰσέρχεται στὶς τάξεις τοῦ μοναχικοῦ τάγματος τῶν θηατίνων⁵.

1. «Βιβλίον ψυχοφελέστατον καλούμενον ΑΟΡΑΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. Συνταθέν μὲν
πρὶν παρὰ τινος σοφοῦ ἀνδρός, καλλοπισθὲν δὲ καὶ διορθωθὲν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας
παρὰ τοῦ Ὀσιωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου...». Πρώτη ἐκδοσὴ,
Βενετία 1796 (στὴ συνέχεια Α.Π.).

2. Γενικὰ περὶ τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη καὶ τοῦ κινήματος τῶν Κολλυβάδων βλ.
C. Papoulidis, Nicodème L' Hagiorite, extrait de «Theologie», Athènes 1967.

3. «Il Combattimento Spirituale del ven. servo di Dio Lorenzo Scupoli, chierico rego-
lare...» Ἐχω ὑπ' ὄψιν μου τὴν ἐκδοσὴ Ρώμης τοῦ 1881. Παρ' ὅλες τὶς ἐρευνές μου, δὲ μπό-
ρεσα νὰ βρῶ παλιότερο κείμενο (στὴ συνέχεια C. S.).

4. Dictionnaire de Théologie Catholique (στὴ συνέχεια D. T. C.), XIV, 1745-1746.

5. Τὸ τάγμα τῶν θηατίνων μοναχῶν καθιερώθηκε στὴ Β. Ἰταλία ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο
τοῦ Theato Ἰωάννη-Πέτρο Carafa στὰ 1524. Εἶναι γνωστὸ τάγμα γιὰ τὰ αὐστηρὰ ἀσκητικὰ
τοῦ ιδεώδους. Εἶχε πνευματικούς δεσμούς μὲ τοὺς ἰησοῦιτες, ἀλλ' οἱ θηατίνοι βρίσκονταν
σὲ πλεονεκτικότερη ἀπὸ πλευρᾶς πνευματικότητος θέσῃ ἀπὸ ἐκείνους, γιὰτὶ εἶχαν σὰν
ὁδηγὸ τὴν «Κλίμακα τοῦ Ἰωάννου» (βλ. καὶ C. Papoulidis, Portée Oecuménique du
renouveau monastique au XVIIIe siècle dans l'Église Orthodoxe, «Balkans Studies», Thessa-

Ἡ ἀκτίνα δράσεως τοῦ Scupoli ἦταν ἡ Β. Ἰταλία. Λίγα ὅμως χρόνια μετὰ τὴ μοναχικὴ του κουρά, ἀπὸ συκοφαντία ἐνὸς λαϊκοῦ — ποὺ μέχρι σήμερα παραμένει ἄγνωστο τὸ περιεχόμενό της, ἐνῶ μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι κατηγορήθηκε σὰν ἀνήθικος — ὁ Scupoli καταδικάζεται σὲ καθαίρεση, «in ordinem laicorum», καὶ παραμένει ἐγκλειστος σ' ἓνα μοναστήρι τῆς Βενετίας. Ἄλλοι πάλι τὸν θέλουν ἐγκλειστο στὴ Ρώμη. Στὴν ἀπομόνωσή του, σύμφωνα μ' ὅσους θέλουν τὸν Scupoli συγγραφέα τοῦ C.S., γράφει τὰ 24 πρῶτα κεφάλαια τοῦ C.S. Ὑποστηρίζεται ὅτι ὁ Scupoli δὲν ἤθελε νὰ φέρεται σὰν συγγραφέας τοῦ C.S. ἀπὸ ταπεινοφροσύνη. Ἄλλοι πάλι ὑποστηρίζουν ὅτι δὲ μπορούσε νὰ παρουσιαστῇ σὰν συγγραφέας, ἐπειδὴ ἦταν καταδικασμένος, καὶ τέλος ἄλλοι ὅτι ὁ κόμης Ἰερώνυμος de Porcia ἦταν ὁ χρηματοδότης τοῦ ἔργου. Τὰ προβλήματα αὐτὰ καὶ ἄλλα, ποὺ θὰ δοῦμε παρακάτω, ὀδηγοῦν τὸν βιογράφο τοῦ Scupoli, J. Mercier, νὰ γράψῃ, ὅτι «...εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ καθορίσουμε μὲ βεβαιότητα τὸν συγγραφέα τοῦ περίφημου αὐτοῦ δοκιμίου»¹. Αὐτὰ γιὰ ὅσους στὴν Ἑλλάδα γράφουν μὲ βεβαιότητα ὅτι τὸ C.S. γράφτηκε ἀπὸ τὸν Scupoli. Ὁ Scupoli πέθανε στὴ Νεάπολιν στὰ 1610.

Στὰ 1659 καὶ κατὰ τὴν ἀνακήρυξη σὲ ἅγιο τοῦ Φραγκίσκου de Salles, ὁ ὁποῖος εἶχε γνωριστῇ μὲ τὸ μοναχὸ Scupoli, ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ ἡ πνευματικὴ ἀξία τοῦ τάγματος τῶν θηατίνων μοναχῶν, ἐπειδὴ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, τόσο τὸ πρωτότυπο, ὅσο καὶ οἱ διάφορες μεταφράσεις τοῦ βιβλίου, κυκλοφοροῦσαν ἔχοντας σὰν συγγραφέα «ἓνα μοναχὸ τοῦ τάγματος τῶν θηατίνων» καὶ ἐπειδὴ ὁ Φραγκίσκος de Salles συνιστοῦσε πάντοτε τὸ C.S. γιὰ τὴ πνευματικότητα τοῦ περιεχομένου του.

Στὰ 1724, 1735 καὶ 1750 παρουσιάζονται σ' ἓνα τόμο στὴν Πάδουα, τρία ἔργα, τὸ C.S., τὸ «Il Sentiero del Paradiso» καὶ τὸ «Il modo di consolare ed aiutare gl'infermi a ben morire». Καὶ τὰ τρία αὐτὰ ἔργα παρουσιάστηκαν μὲ τὴν ἐπικεφαλίδα τοῦ πρώτου (δηλ. C.S.) καὶ μὲ συγγραφέα τὸν Scupoli Ὁ βιογράφος ὅμως τοῦ Scupoli, J. Mercier, ἂν δὲν ἀμφισβητῇ σὰν συγγραφέα τῶν ἔργων τὸν Scupoli, τουλάχιστο δὲν τὸ βεβαιώνει².

Τὸ πρῶτο δοκίμιο γιὰ τὸ βιβλίο C.S. γράφτηκε στὰ λατινικὰ στὰ 1747 στὴ Βερόνα ἀπὸ ἓνα μοναχὸ τοῦ τάγματος τῶν θηατίνων, τὸν π. Contini, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει καὶ ὅσες μεταφράσεις ἐγίναν ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ πρωτότυπο ὡς τὴν ἐποχὴ του. Ἡ ἐργασία τοῦ Contini εἶναι σταθμὸς στὴν προβληματο-

Ioniki, 10/1, 1969, σ. 108). Ἀργότερα οἱ ἱησοῦίτες θὰ καταπολεμήσουν τοὺς θηατίνους. Γιὰ τοὺς θηατίνους βλ. J. C a n u, Les ordres religieux masculins, (Fayrd) Paris 1959, σ. 79-82 καὶ H. M a r c-B o n n e t, Histoire des ordres religieux, (P.U.F.) Paris 1949, σ. 76 καὶ 82.

1. D.T.C., ἔ.ἀ.

2. «Κυκλοφόρησαν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ L. Scupoli διάφορα πνευματικὰ συγγράμματα», D.T.C., ἔ.ἀ.

λογία τοῦ C.S., γιατί πρῶτος ὁ Contini ἀναφέρει μὲ βεβαιότητα σὰν συγγραφέα τοῦ βιβλίου τὸν Scupoli.

Ἄν ὁμῶς ἐξετάσουμε τὴν περιπέτεια τῆς μεταφράσεως τοῦ C.S. στὰ γαλλικά, θὰ δοῦμε, ὅτι, ἐνὸς τὸ ἰταλικὸ πρωτότυπο εἶχε μόνο 24 κεφάλαια, τὰ ὁποῖα σιγὰ-σιγὰ γίνονται 33, 37 καὶ 40, χωρὶς νὰ γνωρίζουμε ἂν αὐτὰ τὰ κεφάλαια ποὺ προστέθηκαν ἀνήκουν στὸν Scupoli, στὴ γαλλικὴ μετάφραση — ποῦ ἡ πρώτη ἐγινε δυὸ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Scupoli, δηλ. στὰ 1680 — ἔχουμε 66 κεφάλαια.

Μὲ τὴν ἀπόδο τῶν χρόνων ἔχουμε αὐξηση τῶν μεταφράσεων σὲ διάφορες γλῶσσες (στὰ λατινικά ἐγινε ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Fribourg, I. Lorichius), ἀλλὰ καὶ αὐξηση τῶν κεφαλαίων τοῦ C.S. Ἔτσι ἀναφέρουμε γιὰ παράδειγμα τὴν ἰταλικὴ ἐκδοση τῆς Ρώμης στὰ 1881, ποὺ ἔχει 66 κεφ. τοῦ C.S., 38 κεφ. ἐνὸς «*Aggiunta al Combattimento Spirituale*», 15 κεφ. τοῦ «*Sentiero del Paradiso*» καὶ τέλος ἄλλα 37 κεφ. τοῦ «*Dell modo di consolare ed aiutare gl' infermi a ben morire*». Ὅλα αὐτὰ παρουσιάζονται πάντοτε μὲ τὴν ἐπικεφαλίδα C.S.

Στὶς διάφορες εἰσαγωγὲς καὶ προλεγόμενα τῶν ἐκδόσεων ἀναφέρεται συχνὰ ὅτι ἡ αὐξηση τῶν κεφαλαίων τοῦ C.S. ἐγινε πάντοτε ἀπὸ τὸν Scupoli. Ὅλοι αὐτοὶ ἐπαναλαμβάνουν τὴ γνώμη τοῦ Contini χάρις στὸν ὁποῖο μέχρι σήμερα λέμε ὅτι τὸ C.S. ἀνήκει στὸν Scupoli.

Εἶναι ὁμῶς γεγονὸς ὅτι καὶ στοὺς κόλπους τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας πολλοὶ δὲν παραδέχτηκαν σὰν συγγραφέα τοῦ C.S. τὸν Scupoli. Ἡ διαμάχη μεταξὺ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ταγμάτων στὸ Μεσαίωνα ἔφτασε καὶ στὴν ἀμφισβήτηση τοῦ C.S. Ἔτσι παρουσιάζονται οἱ βενεδικτῖνοι καὶ ἀποδίδουν τὸ βιβλίον στὸν Ἰσπανὸ βενεδικτῖνο Ἰωάννη de Castañiza¹. Μετὰ τοὺς βενεδικτῖνους τὸ διεκδικοῦν καὶ οἱ ἰησουῖτες, οἱ ὁποῖοι τὸ ἀποδίδουν στὸν ἰησουῖτη Ἀχιλλέα Gagliardi².

Ὅπως κι ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, νομίζω, ὅτι εἶναι φανερό, πὼς κι ἂν ἀνήκουν τὰ 24 πρῶτα κεφάλαια τοῦ C.S. στὸν Ἰταλὸ θηατῖνο μοναχὸ Scupoli, τὸ ὑπόλοιπο μέρος τοῦ ἔργου ἀνήκει στὴν κατηγορίαν τῶν θρησκευτικῶν βιβλίων τοῦ Μεσαίωνα, ποὺ κάθε τόσο παρουσιαζόταν σὲ περισσότερα κε-

1. Βλ. βιογραφικὰ στοιχεῖα στὸ σχετικὸ λῆμμα τοῦ M. A l a m o, στὸ *Dictionnaire de Spiritualité* (στὴ συνέχεια D.S.), II, Paris 1953, 278, ὅπου ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι τὸ C. S. δὲν γράφτηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη de Castañiza (1545;-1599), τὸν ἱεροκῆρυκα τοῦ Φιλίππου 2ου, ἀλλὰ ἐγινε σύγχιση μὲ ἓνα ὁμόνυμο ἔργο του, μετάφραση κι αὐτὸ ἀπὸ ἓνα λατινικὸ κείμενο τῆς ἐποχῆς.

2. Βλ. βιογραφικὰ στοιχεῖα στὸ σχετικὸ λῆμμα τῶν I. I r a g g a u i r e καὶ A. D e r - v i l l e, στὸ D.S., VI, Paris 1967, σ. 53-64. Καὶ ὁ Gagliardi (1537/8-1607), ἰησουῖτης Ἰταλός, συμβαίνει νὰ εἶναι συγγραφέας συγγενικοῦ ἔργου μὲ τὸ C.S.

φάλαια και αυτό από διάφορους συγγραφείς, που σήμερα είναι δύσκολο να τους αποκαλύψουμε. Κλασικό παράδειγμα είναι το βιβλίο «Μίμηση Χριστού» του Θωμά Α Kempis.

2. Ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης καὶ τὸ βιβλίο «Ἄόρατος Πόλεμος».

Στὰ 1955, μετὴν εὐκαιρία τῆς ἀνακηρύξεως σὲ ἅγιο τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ξανάρχισε ὁ θόρυβος σχετικὰ μετὶς ἐπιδράσεις πὺν δέχθηκε ὁ ἀγιορείτης ἅγιος ἀπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ παρέφρασε, μετὰ πολλὰς ὁμῶς, ὅπως ἀνέφερα, προσθαφαιρέσεις, τὸ C.S. στὰ ἑλληνικά¹.

Πράγματι ὁ «Πνευματικὸς Πόλεμος» (C.S.) τοῦ Scuroli, ἔγινε στὰ ἑλληνικά «Ἀόρατος Πόλεμος» ἀπὸ τὸν Νικόδημο Ἀγιορείτη. Τὸ C.S. μετὰ 200 περίπου σελίδες σχήματος τσέπης ἔγινε ἀπὸ τὸ Νικόδημο 250 περίπου σελίδες 8ου σχήματος. Ὁ διπλασιασμὸς τοῦ κειμένου παρουσιάστηκε, γιὰ τὸ Νικόδημο προσέθεσε πολλὰς παραπομπές. Πολλοὶ ὑποστηρίζουν (Θεοδόρητος προηγ. Λαυριώτης, Ἰεζεκιὴλ Βελανιδιώτης μητροπ. Θεσσαλιώτιδος, Εὐλόγιος Κουρίλας, Μ. Viller κ.ἄ.) ὅτι ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης ἔχει ὑποστῆ ἐπίδραση τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ διότι παρέφρασε στὰ ἑλληνικά τὸ C.S. Ἄλλοι πάλι ὑποστηρίζουν πὺς στὸν Α.Π., μετὰ τις προσθαφαιρέσεις καὶ τις παραπομπές τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη, ἔχει δοθῇ ἓνα χρῶμα ὀρθόδοξης πνευματικότητος (Hodges, Κολιτσάρας, μοναχὸς Θεόκλητος Διονυσιάτης)². Κατὰ τὴν γνώμη μου συμβαίνουν καὶ τὰ δύο, δηλ. ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης ὑπέστη ἐπίδραση ἀλλὰ φροντίζει νὰ ἀναβαφτίσῃ τὸ κείμενο πρὸς τὸ ὀρθόδοξο χρῶμα μετὰ τις παραπομπές καὶ ἄλλες ἀλλαγές τοῦ κειμένου. Δὲν τὸ κατορθώνει ὁμῶς ἀπόλυτα, γιὰ τὰ τελευταῖα κεφάλαια τοῦ Α.Π. δὲν ἔχουν καμιά σχέση μετὰ τὴν ὀρθόδοξην πνευματικότητα. Ὁ Γάλλος ὀρθόδοξος ἀρχιμανδρίτης L. Gillet νομίζω ὅτι υπερβάλλει, ὅταν ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ παράφρασις στὰ ἑλληνικά τοῦ C.S. ἀπὸ τὸ Νικόδημο Ἀγιορείτη ἀποτελεῖ «...literary and spiritual piracy»³, καὶ αὐτὸ γιὰ τὸ Νικόδημο δὲν ἀναφέρει τὸν πραγματικὸν συγγραφέα τοῦ C.S. Μήπως ὁμῶς στὶς πρώτες ἐκδόσεις τοῦ ὁ Α.Π. δὲν εἶχε πάντοτε τὴν φράσιν «συντεθὲν μὲν πρὶν παρὰ τίνος σοφοῦ

1. Γιά λεπτομέρειες βλ. C. Papoulidis, Nicodème L'Hagiorite, ἑ.ἄ., σ. 80-81 καὶ 91-96.

2. Γιά λεπτομέρειες βλ. C. Papoulidis, Nicodème L'Hagiorite, ἑ.ἄ., σ. 80-81 καὶ 91-96.

3. Βλ. κριτικὴ τοῦ L. Gillet, στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ H. A. Hodges στὸ βιβλίο «The Unseen Warfare» τῶν E. Kadloubovsky καὶ G. E. Palmer, London 1952, στὸ περιοδικὸ «Sobornost» (London), 12 (1952), σ. 586.

ἀνδρός, καλλοπισθέν δὲ καὶ διορθωθέν... παρὰ τοῦ... κυρίου Νικοδήμου»;

Ἐνα ἄλλο σημεῖο τῆς συμπληρώσεως τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη στὸν Α.Π. εἶναι καὶ ἡ ἐξέταση τῶν παραπομπῶν¹, ποὺ προστέθηκαν στὸ παραφρασμένο στὰ ἑλληνικά ἔργο τοῦ Scuroli. Ὁ Νικόδημος παραπέμπει στὴν Παλαιὰ Διαθήκη 36 φορές (13 στοὺς Ψαλμ., 4 στὸν Ἡσαΐα, ἀπὸ 3 στὴ Γένεση, Κριτὲς καὶ Παροιμ. Σολ. καὶ ἀπὸ 1 στὸ Δεύτερον., Β' Βασιλ., Α' Παραλ., Ἱερεμ., Ἱεζεκ., Δανιήλ, Ἐκκλησιαστή, Σοφ. Σολ., Ἄσμ. Ἄσμ., καὶ Ἰωήλ), στὴν Καινὴ Διαθήκη 50 φορές (10 στὸ Ματθ., 8 στὴν Α' Κορινθ., 6 στὴ Ρωμ., ἀπὸ 4 στοὺς Ἰωάν., καὶ Α' Ἰωάν., ἀπὸ 3 στὸ Λουκ., Β' Κορινθ., καὶ Ἰακ., καὶ ἀπὸ 1 στὶς Πράξ., Φίλιπ., Κολοσ., Α' Τιμοθ., Β' Τιμοθ., Ἐβρ., Α' Πέτρ., Β' Ἰωάν. καὶ Γ' Ἰωάν.) στοὺς Πατέρες 109 φορές (18 στὸν Ἰσάκ τὸν Σύρο, 15 στὸ Μ. Βασίλειο, 11 στὸ Γρηγόριο Παλαμᾶ, 8 στὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο, 7 στὸ Μάξιμο Ὁμολογητὴ, 6 στὸ Θεοφύλακτο Βουλγαρίας, 5 στὸ Γρηγόριο Θεολόγο, ἀπὸ 3 στοὺς Πέτρο Δαμασκηνό, Ἰωάννη Δαμασκηνό καὶ Ἰωάννη τῆς Κλίμακος, ἀπὸ 2 στοὺς Διονύσιο Ἀρεοπαγίτη, Βαρσανούφιο, Μοναχό Ἐπιφάνιο, Νεῖλο, Γρηγόριο Σιναΐτη καὶ Συμεὼν Νέο Θεολόγο καὶ ἀπὸ 1 στοὺς Γρηγόριο Νύσσης, Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, Μέγα Ἀρσένιο, Μελέτιο Ὁμολογητὴ, Ἀββὰ Μακάριο, Μάρκο Ἀσκητὴ, Ἰωάννη μαθητὴ Βαρσανουφίου, Ἰωβ ἀπὸ τῆς Μυριόβιβλο τοῦ Πατρ. Φωτίου, Θαλάσσιο, Νικήτα Στηθάτο, Κάλλιστο Ξανθόπουλο, Ἰγνάτιο Ξανθόπουλο καὶ Μάρκο Ἐφέσσου). Στὶς παραπάνω παραπομπὲς Ἀνατολικῶν Πατέρων θὰ πρέπη νὰ προσθέσουμε καὶ 2 Δυτικούς (4 στὸν Ἱερὸ Αὐγουστῖνο καὶ 1 στὸν Ἱερώνυμο). Ἐδῶ θὰ προσθέσουμε καὶ πολλὰ παραπομπές, ποὺ κάνει ὁ Νοκόδημος στὴ «Φιλοκαλία» (ἀνώνυμα) καὶ ἀπὸ 1 στὸ «Γεροντικὸ» καὶ στὸ «Συναξαριστὴ». Στὸς ὑπόλοιπους συγγραφεῖς παραπέμπει 4 φορές (2 στὸν Κορέσσιο καὶ ἀπὸ 1 στὸν Κατασκεπηνὸ Νικόλαο καὶ τὸν Βλεμίδη).

Μετὰ τὴν εἰσαγωγή στὰ δύο βιβλία καὶ τοὺς συγγραφεῖς τους, ἃς δοῦμε τώρα τὰ δύο κείμενα² συγκρίνοντας κάθε κεφάλαιο.

3. Σύγκριση τῶν δύο κειμένων.

Τὸ	1	κεφ. τοῦ Α.Π.	εἶναι	μετάφραση	τοῦ	1	κεφ. τοῦ C.S.,	σὺν	7	παραπομπές.
»	2	»	»	»	»	»	2	»	»	», σὺν 4 παραπομπές.
»	3	»	»	»	»	»	3	»	»	», σὺν 2 παραπομπές.
»	4	»	»	»	»	»	4	»	»	» .
»	5	»	»	»	»	»	5	»	»	» .
»	6	»	»	»	»	»	6	»	»	» .

1. Χρησιμοποίησιν τὸν Α.Π. τῆς ἐκδόσεως Ο.Χ.Α., Ἀθήναι 1947.

2. Ἡ σύγκριση γίνεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ κείμενο τοῦ C.S., ἐκδ. Ρώμης 1881, καὶ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ τοῦ Α.Π., ἐκδ. Ἀθηνῶν 1947.

Τὸ 7 κεφ. τοῦ Α.Π. εἶναι μετάφραση τοῦ 7 κεφ. τοῦ C.S.

» 8 » » » » » 8 » » » , σὺν 1 παραπομπή.
 » 9 » » » » » 9 » » » , σὺν 1 παραπομπή.
 » 10 » » » » » 10 » » » , σὺν 3 παραπομπές.
 » 11 » » » » » 11 » » » .
 » 12 » » » » » 12 » » » , σὺν 4 παραπομπές.
 » 13 » » » » » 13 » » » , σὺν 4 παραπομπές.
 » 14 » » » » » 14 » » » .
 » 15 » » » » » 15 » » » , σὺν 2 παραπομπές.
 » 16 » » » » » 16 » » » , σὺν 1 παραπομπή.
 » 17 » » » » » 17 » » » .
 » 18 » » » » » 18 » » » , σὺν 3 παραπομπές.
 » 19 » » » » » 19 » » » , σὺν 4 παραπομπές.
 » 20 » » » » » 20 » » » , σὺν 2 παραπομπές.
 » 21 » » » » » 21 » » » , σὺν 4 παραπομπές.
 » 22 » » » » » 22 » » » , σὺν 1 παραπομπή.
 » 23 » » » » » 23 » » » , σὺν 2 παραπομπές.

Τὸ 24 κεφ. τοῦ Α.Π. εἶναι μετάφραση καὶ ἀντικατάσταση τοῦ 24 κεφ. τοῦ C.S., σὺν 6 παραπομπές. Ἡ ἐλληνικὴ ἔκδοσις ἔχει ἐδῶ πολλὰς παραλλαγές, ἀλλὰ καὶ προσθήκες, τὶς ὁποῖες ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης μετέφερε ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ «Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον» (στὴ συνέχεια Σ. Ε.), Βλ. ἔκδ. Σ.Ν. Σχοινᾶ, Βόλος 1958, σὲ σημείον νὰ διπλασιασθῇ σὲ ὕλη τὸ κεφάλαιον. Οἱ προσθέσεις, ποὺ ἔγιναν ἐδῶ εἶναι μιὰ περίληψη τῶν κεφαλαίων Γ', Δ', Ε', ΣΤ', Ζ' καὶ Η', τοῦ βιβλίου τοῦ Σ.Ε. (σ. 5-97). Μεταφέρουμε ἐδῶ μόνο τὶς ἐπικεφαλίδες τῶν κεφαλαίων ἀπὸ τὸ Σ.Ε. Κεφ. Γ', Περὶ φυλακῆς τῆς ὁράσεως, κεφ. Δ', Περὶ φυλακῆς τῆς ἀκοῆς, κεφ. Ε', Περὶ φυλακῆς τῆς ὁσφρήσεως, κεφ. ΣΤ', Περὶ φυλακῆς τῆς γεύσεως ἢ τοῦ στόματος, κεφ. Ζ', Περὶ φυλακῆς τῆς ἀφῆς καὶ κεφ. Η', Περὶ φυλακῆς κοινῶς ὅλων τῶν αἰσθήσεων.

Τὸ κεφ. 25 τοῦ Α.Π. («Πῶς πρέπει νὰ διορθῶνμεν τὴν φαντασίαν καὶ τὴν ἐνθύμησίν μας», σ. 86-96), σὺν 13 παραπομπές, εἶναι τὸ μόνο κεφάλαιον τοῦ Α.Π. τὸ ὁποῖον ἀνήκει στὸ Νικόδημο Ἀγιορείτη. Τὸ κεφάλαιον αὐτὸ ὄχι μόνο ἀποτελεῖ περίληψη, ἀλλὰ καὶ ἐπέκταση τοῦ 9ου κεφ. τοῦ βιβλίου τοῦ Νικοδήμου Σ.Ε. (σ. 97-104) «Περὶ φυλακῆς τῆς φαντασίας». Στὴ σελ. 97 μάλιστα τοῦ Σ.Ε. ὑπάρχει καὶ μιὰ ἐνδιαφέρουσα εἰδησις τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη, «Ὅρα καὶ ἐν τῷ νεοτάτῳ βιβλίῳ τοῦ Ἀοράτου Πολέμου τὸ κεφάλαιον, περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ διορθῶνμεν τὴν φαντασίαν ἡμῶν, ὅπερ ὁλόκληρον ἡμεῖς προσεθήκαμεν ἐκεῖ, ὡς ἀναγκαῖον καὶ ὅσα ἀφήκαμεν ἐδῶ ἀναπλήρῳσον τοῖς ἐκεῖ»¹.

1. Ὑπενθυμίζω ὅτι ὁ Α.Π. ἐκδόθηκε στὰ 1796 καὶ τὸ «Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον»

Τὸ 26 κεφ. τοῦ Α.Π. εἶναι μετάφραση τοῦ 25 κεφ. τοῦ C.S., σὺν 2 παραπομπές.

» 27 » » » » » 26 » » » , σὺν 2 παραπομπές.

» 28 » » » » » » 27 » » » .

» 29 » » » » » » 28 » » » .

» 30 » » » » » » 29 » » » .

» 31 » » » » » » 30 » » » , σὺν 1 παραπομπή.

» 32 » » » » » » 31 » » » , σὺν 2 παραπομπές.

» 33 » » » » » » 32 » » » , σὺν 5 παραπομπές.

» 34 » » » » » » 33 » » » .

» 35 » » » » » » 34 » » » .

» 36 » » » » » » 35 » » » , σὺν 1 παραπομπή.

» 37 » » » » » » 36 » » » .

» 38 » » » » » » 37 » » » .

» 39 » » » » » » 38 » » » , σὺν 1 παραπομπή.

» 40 » » » » » » 39 » » » .

» 41 » » » » » » 40 » » » , σὺν 4 παραπομπές.

» 42 » » » » » » 41 » » » , σὺν 1 παραπομπή.

» 43 » » » » » » 42 » » » , σὺν 1 παραπομπή.

» 44 » » » » » » 43 » » » .

» 45 » » » » » » 44 » » » , σὺν 2 παραπομπές.

Τὸ 46 κεφ. τοῦ Α.Π. εἶναι ἀντικατάσταση τοῦ 45 κεφ. τοῦ C.S., σὺν 2 παραπομπές.

Στὴ θέση τοῦ 45ου κεφ. τοῦ C.S. («Che cosa sia l'orazione mentale») ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης τοποθετεῖ τὸ 46ο κεφ. τοῦ Α.Π. με ἐπικεφαλίδα: «Τί πράγμα εἶναι ἡ νοερά προσευχή καὶ πόσων λογίων ἡμπορεῖ νὰ γίνεται». Τὸ 47 κεφ. τοῦ Α.Π. εἶναι μετάφραση τοῦ 46 κεφ. τοῦ C.S., σὺν 2 παραπομπές.

» 48 » » » » » » 47 » » » .

» 49 » » » » » » 48 » » » , σὺν 1 παραπομπή,

ἡ ὁποία ἔχει ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς θέσεις τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη στὴ Μαριολογία του. Τὴν ἀντίδραση στὶς θέσεις τοῦ Νικοδήμου καὶ τὴν ἀπάντησή του βλ. στὸ βιβλίο Σ.Ε., σ. 201-210: «Ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀοράτου Πολέμου κειμένου σημειώματος περὶ τῆς Κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου».

Τὸ 50 κεφ. τοῦ Α.Π. εἶναι μετάφραση τοῦ 49 κεφ. τοῦ C.S.

» 51 » » » » » » 50 » » » , σὺν 1 παραπομπή.

» 52 » » » » » » 51 » » » , σὺν 2 παραπομπές.

» 53 » » » » » » 52 » » » , σὺν 4 παραπομπές,

στά 1801. Ἡ λέξις «προσεθήκαμεν» τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ σὰν δεῦτερο ἐπιχείρημα (ἂν σὰν πρῶτο χρησιμοποιήσουμε τὸ «...Συντεθέν μὲν πρὶν παρὰ τινος σοφοῦ ἀνδρός...») στὸ γεγονός ὅτι ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης δὲ ζήτησε συγγραφικὲς δάφνες ἀπὸ τὸν Α.Π.

κεφάλαιο τοῦ Α.Π. Ἐκεῖ ὑπερτερεῖ, ἀπὸ τὶς παραπομπές, ἡ σκέψη τοῦ Νικοδήμου. Αὐτὸ τὸ παράδειγμα παρουσίασε σὲ δύο παράλληλες στήλες καὶ ὁ Γερμανὸς προτεστάντης Ph. Meyer¹. Γιὰ τὸ παράδειγμα αὐτὸ τοῦ Meyer καὶ τὰ συμπεράσματά του (ὑπὲρ τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη) διαμαρτύρεται ὁ Γάλλος Ρωμαιοκαθολικὸς M. Viller, φθάνοντας στὸ σημεῖο νὰ ὑποστηρίξη ὅτι τὸ πρῶτο κεφ. τοῦ C.S. δὲν ἄλλαξε καθόλου στὸν Α.Π.².

Ἕνα ἄλλο παράδειγμα τοῦ τρόπου ἐργασίας τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη εἶναι καὶ ἡ σύγκριση τοῦ 45ου κεφ. τοῦ C.S. μὲ τὸ 46ο κεφ. τοῦ Α.Π.

C.S., κεφ. 45, σ. 125.

CHE COSA SIA
L'ORAZIONE MENTALE

L' orazione mentale è una elevazione di mente a Dio con attuale o virtuale domanda di quello che si desidera.

Α.Π., κεφ. 46, σ. 147.

ΤΙ ΠΡΑΓΜΑ ΕΙΝΑΙ Η ΝΟΕΡΑ
ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΚΑΙ ΠΟΣΩΝ ΛΟΓΙΩΝ
ΗΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΙΝΗ

Ἡ Νοερά καὶ Καρδιακὴ προσευχὴ κατὰ τοὺς Ἀγίους Πατέρας τοὺς καλουμένους Νηπτικούς κυρίως εἶναι τὸ νὰ συμμαζῶνῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν νοῦν μέσα εἰς τὴν καρδίαν του, καὶ χωρὶς νὰ λαλήσῃ μὲ τὸ στόμα, μὲ μόνον τὸν ἐνδιάθετον λόγον, τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ λαλούμενον, νὰ λέγῃ τὴν σύντομον ταύτην καὶ μονολόγιστον προσευχήν· ἡγοῦν τό, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με»· βασιῶντας καὶ ὀλίγον τὴν ἀναπνοήν. Καταχρηστικῶς δὲ καὶ πλατύτερον λέγεται Νοερά Προσευχὴ καὶ κάθε δέησις, ὅπου δὲν λαληθῇ μὲ τὸ στόμα, ἀλλὰ μὲ τὸν νοῦν καὶ μὲ τὸν ρηθέντα ἐνδιάθετον λόγον τῆς καρδίας.

1. Βλ. στὸ «Zeitschrift für Kirchengeschichte», XI(1890), σ. 419-420.

2. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Nicodème L'Agiorite et ses emprunts à la littérature spirituelle occidentale, «Revue d'ascétique et de mystique», V (1924) σ. 174-177, ὅπου στὴ σελ. 174, ὑποσ. 4, ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὅτι «...Nicodème n'a rien changé au premier chapitre de Scupoli...».

Ἄξια προσοχῆς εἶναι καὶ μιὰ ἄλλη παραλλαγή. Ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης, σὰν ἀγιορείτης δὲ θέλει καὶ δὲ χρησιμοποιοεῖ γυναικεῖα ὀνόματα ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς Παναγίας. Ὅπου λοιπὸν στὸ C.S. συναντᾶ τὸ θηλυκὸ γένος τὸ μετατρέπει σὲ διάφορες ἄλλες λέξεις. Ὁ Viller ἐξετάζοντας τὸ γεγονός ὅτι ἡ φράσις, «quasi pura creatura» (C.S., κεφ. 32, σ. 93) ἐγινε ἀπὸ τὸν Νικόδημο, «ἐναν εὐλαβῇ καὶ ἐνάρετον» (Α.Π., κεφ. 33, σ. 108), τὸ κριτικάρει μὲ σκωπτικὸ πνεῦμα. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ ποὺ ἐγινε ἀπὸ τὸν Νικόδημο Ἀγιορείτη χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Viller σὰν «gynecophobia de l' Athos»¹ καὶ ἀπὸ τὸν Hodges σὰν «the traditional anti-feminism of Mount-Athos»². Ὑπάρχουν ὁμῶς κι ἄλλα παραδείγματα σεβασμοῦ τοῦ ἀβάτου τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἀπὸ τὸν Νικόδημο Ἀγιορείτη τὰ ὁποῖα δὲν ἀναφέρει ὁ Viller. Π.χ.

Τὸ	C.S., κεφ. 1, σ. 2. ...Alteri, e particolarmente le donne...	γίνεται	Α.Π., κεφ. 1, σ. 10. ...διότι εἶναι πολλοί...
Τὸ	C.S., κεφ. 42, σ. 115. ...acciocchè o insuperbiamo, parendoci (come alle donne particolarmente occorre) di far cose grandi...	γίνεται	Α.Π., κεφ. 43, σ. 138 ...ἢ διὰ τὴν ὑπερηφανευ- θοῦμε, φανταζόμενοι πὺς κά- νομεν μεγάλα πράγματα...

Ἐνα ἄλλο παράδειγμα τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ ἀναφερθῇ εἶναι καὶ ἡ ἀκριβὴς μετάφρασις ὅρων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας στὴν ἐλληνικὴ γλώσσα. Π.χ.

Τὸ	C.S., κεφ. 35, σ. 102 ...Questo orazione si chi- amamo j a c u l a t o r i e, per- chè sono come jacoli, e dardi che si lanciano verso in cielo...	γίνεται	Α.Π., κεφ. 36, σ. 126 ...Αἱ μικραὶ δὲ αὐταὶ προ- σευχαὶ καλοῦνται ἀκοντι- στικαὶ καὶ σαῖτευτι- καί, διότι εἶναι σὰν τὰ ἀκόν- τια, ἥτοι κοντάρια καὶ σάϊ- ταις ὁποῦ κονταρεύονται εἰς τὸν οὐρανόν...
----	--	---------	--

1. Ἐ.ἀ., σ. 176.

2. Ἐ.ἀ., σ. 47.

Τὸ	C.S., κεφ. 44, σ. 123. ...dai meriti della vita e passione del suo unigenito Figliuolo...	γίνεται	A.Π., κεφ. 45, σ. 145 ...Ὅσον καὶ ἀπὸ τὰς ἀξιό- μισθίας τῆς ζωῆς καὶ τοῦ Πάθους τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ του...

4. Συμπεράσματα. Εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητο ὅτι ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης χρησιμοποίησε βιβλία Ρωμαιοκαθολικῶν συγγραφέων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται σὲ θέματα πνευματικότητας. Ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶχε μόνο σάν βάση, σὲ ἄλλα ἔκανε πολλές προσθαφαιρέσεις, σάν κι αὐτὲς ποὺ συναντήσαμεν στὴ σύγκριση μεταξὺ C.S. καὶ A.Π., καὶ τέλος ἄλλα μετέφρασε. Ὁ Νικόδημος ὅμως γνώριζε καλὰ ὅτι, τὰ θέματα, ποὺ ἐξετάζονται στὰ κείμενα αὐτὰ δὲν ὑπεισέρχονταν σὲ ζητήματα δογματικά ἢ ἐκκλησιολογικά.

Εἰδικότερα στὸ περιεχόμενο τοῦ C.S. δὲν συναντᾶμε παρὰ μόνο πρακτικὲς συμβουλές. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Hodges ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Scupoli, «...he is speaking from personal experience...»¹.

Τέλος πρὶν κλείσω τὸ ἄρθρο αὐτὸ θὰ ἤθελα νὰ ὑπενθυμίσω καὶ μιὰ ἄλλη σύγκριση, ἐκείνη μεταξὺ τῶν δύο συγγραφέων. Ὁ Scupoli συκοφαντεῖται καὶ καθαιρεῖται, ἀλλὰ καὶ φυλακίζεται. Ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης λίγο ἔλλειψε νὰ θεωρηθῇ σάν αἰρετικός, ἐπειδὴ παρεξηγήθηκε ὁ ζήλος του γιὰ τὴ συμμετοχὴ του στὸ κίνημα τῶν κολλυβάδων. Ἀλλωστε ὁ φίλος του ὁ Ἀθανάσιος Πάριος δὲ γλύτωσε τὴν ποινὴ τῆς καθαιρέσεως. Ὁ Scupoli πέθανε στὰ 1610 «...en odeur de sainteté...»² καὶ ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης πέθανε στὰ 1809, ἀλλὰ ἀνακηρύχθηκε ἅγιος στὰ 1955. Τέλος, ἐνῶ τὸ βιβλίον A.Π. τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη διαβάζεται ἀκόμα στὴν Ἑλλάδα, στὴ Δ. Εὐρώπῃ τὸ C.S. τοῦ Lorenzo Scupoli μὲνει ἓνα ξεχασμένο βιβλίον παλιᾶς πνευματικότητας³.

Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

1. Ἐ.ἀ., σ. 41.

2. Βλ. «Préface des éditeurs» τῆς γαλλ. ἐκδ. τοῦ «Combat Spirituel», Turnhout 1923, σ. 10.

3. Βλ. C. Papoulidis, Portée Oecuménique, ἔ.ἀ., σ. 108.

R É S U M É

Constantin Papoulidis, Comparaison du livre «Ἀόρατος Πόλεμος» de Nicodème L'Hagiorite avec «Combattimento Spirituale» de Lorenzo Scupoli.

L'auteur approfondit à l'influence occasionnelle de l'Église Catholique-Romain sur les écrits du Saint orthodoxe, Nicodème L'Hagiorite et spécialement sur la parenté de son livre «Ἀόρατος Πόλεμος» avec «Combattimento Spirituale» de Lorenzo Scupoli.

Nicodème L'Hagiorite utilisa des ouvrages d'auteurs catholiques-romains traitant la spiritualité. Mais il se servit d'eux seulement comme base: il modifia certains éléments et en traduisit d'autres. Il savait pourtant que les sujets qu'il traitait n'entraient pas dans les domaines dogmatiques et ecclésiologiques.